

U Beogradu je nedavno, kao gost Centra za savremenu umetnost (CSUb), boravio dr Gerald Mat (Gerald Matt), direktor bečkog Kunsthalea (Kunstahalle Wien). Održao je predavanje pod naslovom Put your eyes on me (*Baci pogled na mene*) – o odnosu umetnosti, pažnje i tipova publike u uslovima medijskog društva – u Školi za istoriju i teoriju umetnosti CSUb–a, a dobar deo boravka iskoristio je za upoznavanje ovdašnje umetničke scene, za neobavezna druženja sa umetnicima i raznorazne diskusije sa ljudima koje je slučajno ili planirano sreo, te za obilaske Beograda – dnevne ali i noćne. Našao je vremena i za intervju, neposredno pred odlazak iz Beograda. Razgovarali smo u kafe–bašti *Mažestika*, hotela u kojem je bio odseo.

MAT U DESET POTEZA

Razgovor sa GERALDOM MATOM

vodili Snežana Ristić i Radonja Leposavić

Gerald Mat je srednje dobi – 45, tamne puti – poput nekog Italijana sa Sicilije, veoma kratke kose – no nedovoljno kratke za izvesnog beogradskog frizera koji je čak uspeo i da mu je skrati. Nosi odela i – verovatno uslovljeno ovogodišnjim toplotnim udarom – slamnati šešir, ali se po ostalim spoljašnjim i onim drugim obeležjima ne uklapa u naš stereotip o direktorima. Gerald Mat ima sopstvene stavove i veoma ih živo i ubedljivo iskazuje vodeći pri tom računa da ne bude dosadan. Njegovo predavanje je, recimo, u obaveznom delu trajalo svega 45 minuta, ali je potom duplirano više–manje suvlim pitanjima brojnih razgovorljivih posetilaca kojima nije smetala nenasna vrućina.

Na čelu bečkog Kunsthalea Mat je od sredine devedesetih. Pre toga bio je kustos u nekoliko austrijskih muzeja i galerija. Reći će da nije teoretičar umetnosti, ali ume da se uhvati u koštac i sa tom vrstom pitanja. Ni političke teme nisu mu strane, mada je prilikom dogovoravanja intervju izrazio strepnju da ćemo ga pitati samo o gospodinu Hajderu. Pošto smo obećali da će politika biti tek jedna od tema, prva pitanja su se odnosi na umetničku ustanovu kojoj je Gerald Mat direktor.

O KUNSTHALEU

Kunsthale je institucija u kojoj se izlažu dela savremene umetnosti – pri čemu ovu sintagmu treba shvatiti u najširem smislu. Okrenuti smo stvaralaštvu koje se od šezdesetih godina naziva novom umetničkom praksom, dakle stvaralaštvu koje proširuje granice umetnosti i ukida barijere između tradicionalno shvaćenih umetničkih kategorija. U fokusu naše pažnje su dela kojima se, na primer, preispituje odnos između arhitekture i likovnih umetnosti, ili odnos između filma i likovnih umetnosti, pa odnos fotografije i likovnih umetnosti – ako se *likovna umetnost* razume u klasičnom značenju. Kako nam nije prevashodna obaveza da predstavljamo aktuelnu umetničku scenu Beča – za to su zadužene neke druge institucije – u velikoj meri smo internacionalno orijentisani. Prošle godine smo – kada nam je u centru zanimanja bila video umetnost i njen odnos prema fotografiji – otvorili prostor umetnicima kao što su Metju Barni (Matthew Barney) ili Pipiloti Rist (Pipilotti Rist), a u tom sklopu pomenuću i ovogodišnju izložbu Milice Tomić.

Nedavno je zatvorena izložba koju smo bili naslovili: Semjuel Beket/Brus Nauman (Samuel Beckett/Bruce Nauman). Želeli smo da istražimo meru uticaja Beketa na film i na koncepciju prostora u video artu. Interesovalo nas je koliko su Beketova dela sedamdesetih i verovatno šezdesetih bila bliska

konceptu u ovom slučaju Naumana, odnosno koliko je Nauman bio blizak Beketu. I pokazalo se, naročito u dva izložena rada, da su njih dvojica veoma bliski. Naumanov *Beketov hod* (Beckett's walk) – što je direktan citat – veoma je srodan Beketovom *Skveru* (Squart). Za Naumana je ovaj projekat bio izrazito podsticajan jer je i inače zaokupljen Beketom.

Priredili smo i izložbu Saj Guo–Džanga (Cai Guo–Qiang) – Kineza koji je dugo živeo u Tokiju a potom se preselio u Njujork. U njegovim radovima se osećaju uticaji svih triju kultura. Realizovao je izvanredan projekat na gradilištu naše nove zgrade: instalirao je od specijalnih materijala načinjenog zmaja koji je leteo tako visoko da je dodirivao građevinske kranove. Hiljade ljudi koji su posećivali Kunshistoriše muzej (Kunsthistorisches Museum) mogli su da vide kako zmaj u vazduhu opisuje liniju našeg budućeg prostora.

Kod nas je izlagala i Širin Nešat (Shirin Neshat) – iransko-američka umetnica čiji se rad takođe bazira na interkulturalnosti. Širin Nešat obrađuje pitanja feminizma – zaineresovana je za status žena u islamskim društvima i za promene koje nastaju pri njihovom prelasku u zapadnu kulturu. U toku je izložba nordijskih umetnika.

Kao što sam već rekao – gradi se naša glavna zgrada. Kunsthale je počeo kao privremena institucija, u privremenoj zgradi. Pokazalo se da je to bilo od velike koristi, jer smo za izložbe mogli da primenimo filozofiju

prazne kutije. Mogli smo da kreiramo arhitektonski kontekst za svaku izložbu i za svakog umetnika posebno. U tome je suštinska razlika Kunsthalea i klasičnih muzeja; u njima se – zbog mnogo striktnije arhitektonske strukture – ne mogu slediti izlagačke potrebe zbirki. Velika naša prednost je, dakle, što nemamo kolekcija i što možemo svakoj izložbi stvoriti poseban arhitektonski ambijent. Međutim, formiranje posebnih prostora unutar prazne kutije traje i po nekoliko nedelja, pa – ako je program baziran samo na jednoj izložbenoj liniji – za to vreme nema izložbi. Kad sam došao u Kunsthale založio sam se da izložbe budu još recentnije i da se što pre programski osmisli druga izložbena linija. Smatrao sam i smatram da moramo biti fer prema posetiocima – oni uvek treba da imaju šta da vide kod nas.

Sad se u dva prostora realizuju dva izložbena projekta – dakle u svakom trenutku u Kunsthaleu je bar jedna izložba, a upravo osmišljavamo i organizacionu te programsku šemu za novu zgradu. Pokušavamo da anticipiramo budućnost, da premostimo vreme izgradnje, pa na prostoru još nezavršenog objekta organizujemo razna umetnička dešavanja, poput onog sa zmajem. Publika i bečki finansijeri mogu tako već sad da saznaju šta će se sve u budućoj zgradi događati, a mi opet možemo da preispitamo sopstvenu sposobnost da sa novim prostorom programski izađemo na kraj.

Nova zgrada Kunsthalea biće u sklopu muzejskog centra – Muzejskog kvarta (Museumsquartier). I u njoj ćemo sprovesti dve izložbene linije. Otvaranje je zakazano za maj iduće godine.

Sada organizujemo oko 12 izložbi savremene umetnosti godišnje: 4 u velikoj zgradi – površine oko 900 metara kvadratnih, a ostale u manjoj – od oko 700 kvadrata. Imamo i prostor rezervisan za projekte.

Nije nam cilj da sakrificiramo umetnost, već želimo da naša kuća bude ogledalo društva i ljudi. Umetnička institucija mora da usvoji sve kvalitete savremene umetnosti: inovaciju, dinamizam, kriticizam... Mora da bude socijalni subjekt koji će biti povezan sa raznorodnim segmentima društva. Ukoliko, recimo, direktor jedne umetničke institucije ne poznaje lično direktora obližnje škole – on nije dobar direktor; direktor umetničke institucije mora da shvati da je direktor škole njegov partner. Zatim, ukoliko direktor umetničke institucije ne zna kakva mu publika dolazi na izložbe – on takođe nije dobar direktor. Da bi bio u stanju bilo šta da menja na bolje, direktor umetničke institucije mora da zna koji tip publike privlače izložbe njegove kuće, a bilo bi dobro da zna i šta posetioci misle o ustanovi na čijem je čelu.

Jedno od mojih prvih zalaganja – kad sam postao direktor – bilo je da Kunsthale ugovori stalnu saradnju sa bečkim Ekonomskim fakultetom. Ta saradnja je ostvarena, i mi od Ekonomskog instituta dobijamo godišnje izveštaje sa rezultatima istraživanja koja se sprovode redovnim anketiranjem naših posetilaca. Iz tih izveštaja saznajemo ne samo koliko nas posetilaca posećuje, već i šta publika misli o našoj kući, kao i koji su sve razlozi za posetu. Na osnovu tih istraživanja može se reći da Kunsthale ima veoma mlade posetioce – više od 80% mlađe je od 40 godina. S druge strane, iako se trudimo da privučemo raznorodnu publiku, iz istraživanja se vidi da još ne možemo da se pohvalimo značajnijim proširenjem obrazovne strukture: i dalje je najveći deo naše publike sa srednjim ili visokim obrazovanjem. Čak ni ogroman porast broja posetilaca – sa dotadašnjih 55.000 na 160.000 u prošloj godini – nije bitnije promenio sliku o obrazovnoj strukturi: naše poseti-

oce i dalje dominantno određuje obrazovanje, a ne materijalno stanje. Ali politikom privlačenja publike, borbom za njenu pažnju, postepeno pridobijamo ne samo studente i čak veći i one koji nemaju naviku da posećuju umetničke institucije. To je teška borba, posebno u kapitalističkom društvu.

Ako me pitate koliko Kunsthale utiče na kriterijume za vrednovanje umetničkih dela, reći ću da mi koji tamo radimo nismo sudije i da samo otvaramo prostor savremenoj umetnosti. Ne smatram se teoretičarem umetnosti, već direktorom jedne od umetničkih institucija. Nastojim da Kunsthale bude važan element u komunikaciji umetnosti i umetničkog mišljenja sa publikom, i ne prihvatam stav da se umetnost u eri medija degeneriše i vulgarizuje prezentacijom i borbom za publiku. Ako želimo da ostanemo na javnoj sceni kao relevantna umetnička institucija, odnosno ako želimo da umetnost i dalje igra određenu društvenu ulogu a ne da bude marginalizovana i svedena na uski krug znalaca, moramo se boriti za društvenu pozornost različitim strategijama – dakle i marketingom i animacijom. Ako ne želimo da idemo ispod nivoa – ako ne želimo da pravimo popularne programe, moramo naše projekte učiniti popularnim. Ne možemo se ponašati kao nekakva administrativna institucija, ili kao ljudi iz kule od slonovače, ili kao da smo kakav moralni institut (što bi bilo vrlo nemački), već kao ljudi koji žele da njihova institucija bude važna u društvu i da bude mesto razmene umetničkih poruka. Zato moramo biti i glasni i jasni.

DOBRA I LOŠA UMETNOST

Posle sloma velikih priča, posle postmoderne, može se postaviti pitanje vrednovanja umetnosti. Kao kustos i direktor, osećam se poput istraživača u džungli. Ali kad se u tom poslu stekne iskustvo, onda se znaju putevi koji nisu svima vidljivi. Znamo kako da se kroz džunglu krećemo i kako da pronađemo ono što tražimo. To je stručnost koja dolazi iz mnoštva viđenog, pročitano, saznanog... I tu su kriterijumi. Kao što morate da verujete vodiču kroz džunglu, ili ćete se u protivnom izgubiti u njoj, tako treba da verujete i nama.

Činjenica, recimo, da sam odabrao radove Milice Tomić za jednu od izložbi u Kunsthaleu nije zasnovana na podatku da je ona iz Jugoslavije i da

dolazi iz konteksta koji je sad svetu veoma zanimljiv. Njene radove sam odabrao zato što mislim da su sjajni i da je to dobra umetnost. Izabrao sam ih kao što bih izabrao radove bilo kog umetnika – recimo nekog iz Engleske. Važno je šta umetnik kazuje, ali je takođe važno i kako to kazuje. Baš me briga za Istok, Zapad, i slične odrednice – ako odaberem nešto odavde, ili sa bilo kog drugog mesta na svetu, to će biti zato što sma-

tram da je reč o dobrom umetničkom delu. Sad je moda otkrivati regione u kojima se dešava nešto specijalno – recimo slom komunizma, ili rat, ili posleratna situacija. Podleganje toj modi obično se završava izolacijom, i na dugi rok je loše po umetničku poziciju ljudi iz tih regiona u međunarodnom kontekstu. Dakle, Miličinu izložbu uvrstili smo u međunarodni program jer su njeni radovi dobri, a ne da bismo ispunili dug prema, da tako kažem, *umeticima sa Istoka*.

POLITIKA I UMETNOST

Od politike uvek zavisite. Umetnost i politika nikad nisu razdvojene. Svaka umetnost je politička, čak i ona koja to ne želi da bude. Od politike zavisite kao što zavisite od ekonomskog, političkog i istorijskog konteksta – od kojih uostalom i sama politika zavisi.

573

U zapadnim neoliberalnim društvima politika se svodi na magiju brojeva – traži se kvantitet. Svi me prvo pitaju, pogotovo sponzori, koliko posetilaca naši programi mogu da privuku u Kunsthale. Da bih umanjio njihovu brigu o tome i ubedio ih da nam daju novac, predstavljam im, obrazlažem i govorim o našim planovima i projektima. To su sve projekti od javnog značaja, ali i zbilja naši projekti – programi u koje mi iz Kunsthalea duboko verujemo. Nikad nismo odustali od kritičkosti zarad novca. Naprotiv. Iako izreka kaže da ne treba ujedati ruku koja vas hrani, smatram da je baš treba ujedati da onaj ko vas hrani ne bi zaboravio da ste tu.

HAJDER

Ako je moj primarni cilj da Kunsthale bude mesto koje generiše pozitivnu javnu atmosferu u odnosu na savremenu umetnost – mada znam da su različiti načini ostvarenja tog cilja – moram kon-

statovati da je Nacionalna partija slobode gospodina Hajdera poslednjih godina delovala nasuprot toj intenciji. Ljudi iz te partije činili su sve da umanje ugled savremene umetnosti u javnosti. Služili su se populizmom, napadima na umetnike, napadima na umetničke institucije...

Navešću jedan primer. Krajem 1998. priredili smo izložbu *Bečke grupe*. Umetnici te grupe – baveći se uglavnom pitanjima jezika i vizuelnih umetnosti kasnih pedesetih i ranih šezdesetih – stekli su značajno mesto na mapi umetničkih pojava svog vremena. Jedan Konrad Bajer (Bayer) bio je član te grupe, Gerhard Rim (Rühm), *Bečkoj grupi* je pripadao i arhitekta i teoretičar Fridrih Ahlajtner (Achleitner), zatim Artmann... Nacionalna partija slobode teško se obrušila na jedan rad insistirajući da ga izbacim sa izložbe. U pitanju je slika na kojoj su prikazani beba i penis. Protumačili su to delo potpuno pogrešno, a zatim tu pogrešnu interpretaciju populistički upotrebili protiv savremene umetnosti. Govorili su da ta slika promovise seksualno nasilje nad decom, a značenje tog dela potpuno je suprotno. No, svojom pričom, pripadnici Nacionalne partije slobode pobudili su niske strasti neobaveštenih i nedovoljno obrazovanih ljudi, a zatim su nas i napali u gradskoj skupštini tražeći da nam se uskrate donacije. Tu vrstu javnih rasprava o umetnosti pamtim iz prošlih vremena, iz totalitarnog perioda. Naravno, nisam pristao da uklonim sliku sa izložbe.

Ovaj primer je samo delić velikog mozaika pokušaja Nacionalne partije slobode da diskredituje savremenu umetnost igrom na kartu populizma. Uspeli su da stvore izvesno negativno raspoloženje i da nanesu štetu umetničkim institucijama.

To je efekat gospodina Hajdera i njegove partije poslednjih godina. Sada su u vladi.

Zanimljiva i duga rasprava vodila se nakon što je kustos Robert Flek odbio saradnju na velikoj izložbi *Beč 2000*, planiranoj za kraj ove godine. Izložba je zamišljena kao neka vrsta oprostaja od starog Beča i biće priređena u staroj zgradi Kunsthalea. Namera je da predstavimo pogled na Beč izvana, dakle da ljudi iz druge perspektive, kustosi iz inostranstva, prezentuju austrijsku umetnost na kraju ovog veka. Pozvali smo Roberta Fleka (Flack), zatim Paula Herkenhofa iz njujorškog Muzeja moderne umetnosti (MOMA), Rozu Martinez (Rosa Martinez) i druge, da koncipiraju postavku. Kad je aktuelna vlada formirana, Robert Flek je odbio da učestvuje obrazlažući to rečima da – otprilike – sa umetnicima i institucijama iz države koja ima takvu vladu on ne želi da saraduje. Flek je svojim činom pokrenuo široku javnu raspravu koja se pokazala veoma plodonosnom, a čini se da je bila i neophodna. Odgovorio sam javnim pismom da ne mogu da se složim s njim. Mnogi od nas su to učinili – jasno smo predočili svoj stav u intervjuima i tekstovima u međunarodnoj štampi. Govorio sam za *Njujork tajms* (*New York Times*), *Art forum*, *Art njuz* (*Art News*)... Nakon što se Robert Flek oglasio u *Le Mond*—u... odnosno u *Liberasion*—u (*Liberation*), poslali smo i mi njima našu izjavu... Nije stvar u tome što Kunsthale ne finansira država već grad Beč – u kome je još uvek na vlasti koalicija socijalista i konzervativaca – nije dakle stvar ni u tome što se mi dobrim delom izdržavamo od privatnih donacija, pitanje se mora postaviti na najopštijem nivou: da li se može i da li treba nastaviti bavljenje umetničkom praksom u zemlji u kojoj je vlada, ili deo nje, duboko protiv savremene umetnosti? Da

li se u takvim uslovima može nastaviti sa prezentovanjem savremene umetnosti u za to specijalizovanim institucijama, da li treba nastaviti, i da li se može i da li treba da se nastavi internacionalna umetnička saradnja? Moj odgovor je – da! Mora se nastaviti! Mi imamo obavezu da nastavimo! U suprotnom – bez borbe predajemo estetiku, kulturu i politiku desnici čija će shvatanja tada lako prevladati. Moramo da nastavimo da bi se naši glasovi – kojima je upravo sad neophodno da se čuju – i dalje čuli. Moramo očuvati veru u to da ono što radimo i govorimo ima odjeka u javnosti, moramo staviti *ad acta* imobilišuću bojazan da se korišćenjem marketinga za promociju umetničkih dela, ideja, shvatanja i ciljeva degeneriše polje umetnosti. Televizijski i novinski izveštaji i te kako imaju uticaja – pa ljudima je tako pred očima ono što radimo! Ne bi nacionalisti napali Kunsthale da je naša institucija okrenuta isključivo uzanoj art sceni, već je napad usledio zbog saznanja da naši programi imaju brojnu publiku – da smo dakle od uticaja na javno mnjenje kad su u pitanju ideje o savremenoj umetnosti.

Videćemo kako će Nacionalna partija slobode reagovati sada – kada je u vladi – na savremenu umetnost i umetničke institucije. Videćemo, zapravo, kako će reagovati aktuelna vlada. Pokazaće se ubrzo u kojoj meri je njena aktivnost u kontekstu funkcionisanja Austrije i dalje kao slobodnog i demokratskog društva i u kojoj meri je spremna da principe svog delovanja uskladi sa temeljnim vrednostima otvorenog društva. Umetničke institucije kao što je Kunsthale, sa provokativnim programima, mogu da budu neka vrsta društvenog termometra. To što vlada ukida subvencije za kulturnu inicijativu *Unikum* (Unicum) u Klagenfurtu nije do-

bar znak – ukazuje da teško podnosi kritiku, ili, medicinskim rečnikom: termometar pokazuje povišenu temperaturu društva.

Bićemo u stanju da javnost obaveštavamo o ovakvim postupcima vlade i da signaliziramo na uzbuenu samo ako smo zajedno i ako radimo zajedno. Zato stvaramo mrežu umetničkih institucija i izdajemo javna saopštenja. U inostranstvu imamo kredibilitet i ljudi tamo odobravaju naše postupke. I u novim političkim uslovima kustosi iz inostranstva – sa izuzetkom Fleka – nastavljaju saradnju sa nama, tako da će najesen ipak biti izložbe o Beču. U toku je izložba umetnika iz severnih zemalja – niko od njih nije odbio saradnju, štaviše, objavili su deklaraciju u kojoj izražavaju neslaganje sa idejama i postupcima nacionalističke desničarske vlade.

Ima smisla, posebno danas, raditi za savremenu umetnost, saradjevati, predstavljati austrijske umetnike u inostranstvu, predstavljati i međunarodnu scenu u Beču. Smisla ima, kao i ranije, i Kunsthale i druge srodne institucije mogu biti od značajne društvene koristi, međutim to ne znači da se naš rad može nastaviti kao da se ništa nije dogodilo. Desila se promena – nacionalistička partija je sada u vladi. Mi moramo biti veoma oprezni, otovoriti četvore oči za njihove reakcije na savremnu umetnost i za njihove postupke u vezi s njom. Svaki njihov korak mora biti u fokusu naše pažnje. A zatim – moramo biti glasni na internacionalnom planu ukoliko učine nešto što može naneti štetu slobodi umetnosti i statusu umetnika u zemlji ili izvan nje. Nećemo da političari iz te partije govore na našim otvaranjima niti da potpisuju kataloge naših izložbi. Vrlo ćemo paziti da Kunsthale politički ne instrumentalizuju. Ne želimo da naša reputacija

bude stavljena u službu njihovih ciljeva. Ne želimo s njima saradnju ni kad izlazimo na internacionalnu scenu. Već godinama neposredno saradujemo sa svetskim muzejima – nama nije potreban posrednik u vidu kulturnog atašea. Ako nam je za neku izložbu neophodna saradnja sa recimo *Téjt* (Tate) galerijom, direktno ćemo s njom stupiti u vezu. Saradnja preko posrednika, ambasade i kulturnih atašea politika je jučerašnjice. Danas postoji profesionalna mreža velikih muzeja i saradnja funkcioniše izvan supervizorstva države. To je uostalom u vezi sa načinom finansiranja: u Americi su umetničke institucije na privatnom kapitalom, a u Evropi – gde su još uvek uglavnom na budžetima – finansiranje je izvan državne aparature. Nije to zato što politika ima tendenciju da sferi umetnosti prepusti autonomiju, ne – žele političari i dalje da utiču na pitanja umetnosti,

stvar je u novcu: preskupo je. A i društveni razvoj tokom osamdesetih i devedesetih uticao je na širenje svesti o potrebi za većom slobodom umetnosti. Ukratko – saradnja među umetničkim institucijama je u neprestanom razvoju, sve je tešnija i plodonosnija, i štiti nas od negativnog uticaja države.

Imamo sreću da je Kunsthale privatno organizovana institucija koja radi na bazi trogodišnjih ugovora sa gradom Bečom. Predstavljamo i branimo program pred gradskom skupštinom, a ova ga potom usvaja i finansira. Nismo dakle unutar vladine administrativne strukture. U mnogo težoj situaciji su veliki stari državni muzeji – čuje se često da ljudi koji u njima rade misle kako je nama lako jer smo izvan državnog finansiranja. Mislim da su i za državne muzeje od velike koristi naše deklaracije jer se odnose i na njih. Dokle god budemo u stanju da zajednički formiramo programsku oijentaciju, to će biti svima od koristi. Mnogo je teže održati se kad si sam. Korisno je, dakle, što se stvara praksa zajedničkog reagovanja na postupke vlade – tako je lakše odbraniti se od velikih instrumentalizacija. A korisno je i za očuvanje pozitivnog javnog mnjenja spram savremene umetnosti.

POPULARNOST ILI POPULIZAM

Ako mi u Kunsthaleu želimo da znamo ko posećuje naše izložbe, to ne znači da imamo nameru da prilagođavamo programe ukusu publike. To prilagođavanje bilo bi populizam. Populistička politika zasniva se na ispunjavanju želja publike. Mi ne pravimo programe da bismo ugodili publici, ali želimo publiku na našim izložbama. Verujemo da estetske i saznanje vrednosti umetnosti treba da komuniciraju sa svetom i izvan profesionalnog kruga u kome se iniciraju. Umetnost ne treba da bude zatvorena u krugu onih koji o njoj dosta znaju. Mi dakle pravimo razliku između popularnosti – koju želimo, i populizma – koji ne želimo. Cilj nam je da opstanemo u svetu u kojem je populizam tako jak.

Populizam je uvek u vezi sa politikom – ne pojavljuje se on niotkud na političkoj sceni. Stalno je tu, na svim nivoima, ali u različitoj meri.

Ako bih pokušao da odgovorim na pitanje zašto je Partiji slobode populizam doneo toliko uspeha proteklih godina, morao bih da uzmem u obzir nekoliko faktora.

Najpre, činjenica je da Austrija već dugo održava neku vrstu političke ravnoteže zasnovane na društvenom konsenzusu konzervativaca i socijalista. To traje od 1945, na svim nivoima. Posle Drugog svetskog rata ljudi su želeli mir; rane su još bile žive i želeli su da socijalni i kulturni konflikt stave pod tepih. Znali su da je dugotrajni predratni otvoreni politički konflikt između socijalista i konzervativaca doveo i do građanskog rata 1934, i da je to veoma pomoglo nacistima da prigrabe moć. I, posle rata, o konfliktu se više nije otvoreno govorilo. U tom smislu Austrija je imala drugačiju strategiju od strategije Nemačke.

Tek je rasprava o Valdhajmu, pokrenuta izvan Austrije, navela većinu Austrijanaca da počnu da postavljaju pitanja o ulozi njihove zemlje u Drugom svetskom ratu i o periodu neposredno posle rata. Tada je otvoreno i pitanje da li se Austrija suočila sa istorijom i sopstvenom odgovornošću. Tek tada se ponovo počelo otvoreno govoriti o konfliktu, ali je politika konsenzusa i dalje ostala na snazi. Izgledalo je da će se sistem koalicije konzervirati za sva vremena.

Logika koalicije utkala se i u sferu podele poslova, i sveukupna ekonomska i društvena situacija bila je stabilna – ali veoma inertna za promene. Mnogi, naročito mladi, znali su samo za koalicioni sistem i umorili su se od njega. Želeli su promene, kakve god one bile.

Drugo, mislim da su ljudi zaboravili koliko je protok ljudi oduvek bio važan za Austriju. I Beč je takav kakav je baš zahvaljujući mešanju ljudi i kultura. To se zaboravilo i pojavila se ksenofobija.

Populizmom, nacionalistička Partija slobode vešto je instrumentalizovala ksenofobiju govoreći da će stranci oteti Austrijancima radna mesta. A to nije tačno – Beču su i danas potrebni ljudi spolja. To je grad koji stari i, ako se hoće zadržati postojeći socijalni i penzijski sistem, moraju se otvoriti vrata strancima. Kad su nacionalisti krenuli da pothranjuju ksenofobiju, kolaciona vlada je napravila krupnu grešku pokušavajući da se kompromisom prilagodi logici nacionalističkog populizma. Nije našla jasan odgovor. A odgovor je mogao da bude takođe populistički, ali sa drugim predznakom: moglo se na raspirivanje ksenofobije odgovoriti raspirivanjem ksenofilije i jasno reći da nam je neophodna radna snaga spolja. Ksenofobiji se moralo odlučno suprotstaviti i jasno staviti do znanja da je apsolutno neprihvatljiva. Moglo se postaviti i pitanje kako to da neko sa poljskim prezimenom može biti protiv Poljaka koji dolaze u Beč, ako su koju deceniju ranije članovi njegove familije bili došljaci. Ali nije se to pitanje postavilo niti se išta jasno reklo.

Nacionalistička partija je umela i da se prilagodi vremenu. Iskoristila je nova sredstva za stare sadržaje – mi za to kažemo: *staro vino u novim bocama*. Marketing im je bio dobar – predstavili su svog mladog lidera, gospodina Hajdera, u imidžu sportiste, kao jednog od mnogih mladih. A konzervativci i socijalisti su, na-

suprot Partiji slobode, predstavili svoje ostarele funkcionere koji se već godinama smenjuju u raznim institucijama, koji nisu dinamični, ne izgledaju mladoliko i nisu u skladu sa novim poželjnim imidžom.

No, vlada sada mora da pribegne neatraktivnim merama smanjenja budžetskog deficita. Videćemo kako će ljudi na to reagovati. Biće teško populistički objasniti smanjenje budžeta. To će biti izazov koji bi mogao da dovede i do pada vlade. Već se prošlog meseca pokazalo da Hajderova partija gubi na popularnosti – ljudi su razočarani što od datih obećanja nema ništa. Prilika je sad za druge partije da se oprobaju u opozicionoj borbi i da nađu jasnu strategiju suprotstavljanja populizmu.

NAPUŠTANJE AUSTRIJE

Nikad nisam pomišljao da napustim Austriju iz političkih razloga. Uostalom, smatram da je Austrija još uvek demokratska država i držim da su i rasprave koje tamo vodimo potpuno otvoreno i javno dokaz tome. Ali moramo biti veoma obazrivi jer su se stari duhovi uznemirili. Postoji opasnost od opsesivnog dejstva volje za moć na ljude, ali u ovom trenutku Austrija je nesumnjivo još uvek demokratska država. Dakle nisam, bar dosad, imao razloga da razmišljam o napuštanju zemlje iz političkih razloga.

Ako sam i razmišljao o tome, to nije bilo zbog politike. Imao sam ponudu da pređem u jedan japanski muzej, ali sam zaključio da Japan nije zemlja u kojoj bih voleo da živim. Ranije, kad sam bio student, svidao mi se život u Njujorku. Tamo imam rodbinu koja je bila prinuđena da napusti Austriju dvadesetih godina ovog veka – jedni su se iselili u Ameriku a drugi u Brazil. Dakle, kao student sam mislio da ću se preseliti u Njujork – ali iz sasvim drugih razloga od onih koji su nekad moju familiju naterali da napusti Austriju.

BUDUĆNOST

Ne plašim se budućnosti. Mislim da je Austrija čvrsto vezana za zajedničko tržište i da će žestoko reagovanje Evropske unije na promenu austrijske politike imati dejstva. Optimistom me čine ekonomski, politički i istorijski razlozi. Mislim da će ubuduće Austrija biti pod stalnim monitoringom ne samo spolja nego i iznutra, i da će se na sva nastojanja da se austrijsko društvo transformiše u neliberalno i zatvoreno znati reagovati. A kao što sam rekao, umetničke institucije i odnos prema njima, te odnos prema savremenoj umetnosti i njen društveni status, biće ogledalo demokratije i slobode narednih godina. Učinićemo sve da Austrija ostane deo slobodnog sveta.

SLIČNOSTI SRBIJE I AUSTRIJE

Na prvi pogled nema puno sličnosti. Ali nakon što je Evropska unija uvela sankcije Austriji, ljudi su i tamo počeli da govore – mislim da se to može uporediti sa raspoloženjem u Srbiji – da je ceo svet protiv njih. Kao da nikakvih razloga za sankcije nije bilo. I onda, pošto su dakle *svi protiv nas, moramo se svi držati zajedno i biti na okupu*. Sve u tom stilu. Na površinu populističkog diskursa isplivale su sve moguće teorije zavere – *te socijalistička internacionala je protiv nas, te je to međunarodni kapital, pa Francuska, šta god...* To je pomoglo vladi da izbegne raspravu o pravim problemima – vešto su pažnju javnosti skrenuli ka

bojkotu i sankcijama. Ali mislim da im je vreme izbegavanja isteklo i da će uskoro morati da se suoče sa pravim problemima.

578

U Austriji se često i u raznim prilikama glorifikuje prošlost – *velika imperija*, uz priču *kako je sve to izgubljeno početkom ovog veka*. To je izraz kolektivnog osećaja superiornosti i megalomanije, pomešan sa istovremenim dubokim kompleksom inferiornosti zbog veličine današnje Austrije.

Kompleks superiornosti danas se uobličio u priču o tome da smo *zemlja kulture, supersila kulture*, što je takođe bazirano na mitu o slavnoj prošlosti. Imamo mi izvrsne umetnike i sjajnu istoriju kulture i umetnosti, ali je smešno govoriti i verovati da smo izmislili kulturu i umetnost. A ponekad se čini da tako o sebi mislimo.

U Austriji se retko ko suočava sa činjenicom da su sankcije uvedene jer je nacionalistička Partija slobode – čiji su političari izrekli na račun demokratskog liberalnog i otvorenog društva neverovatne pogrde – došla na vlast. Jedan od njenih lidera izjavio je kako su koncentracioni logori bili obični zatvorenički logori, uzburkalo je to malo javnost, ali nikom se ništa nije desilo. Drugi, u Donjoj Austriji, nedavno je

citirao SS-ovski kredo: *Naš ponos je naša dužnost!* Zbog toga bi u svakoj drugoj zemlji Zapadne Evrope takav političar bio nateran da podnese ostavku. Takve stvari ne bi smele da se tolerišu, ali, koliko znam, taj čovek je još uvek lider Partije slobode u Donjoj Austriji. O tome treba govoriti, a ne izmišljati kojekakve zavere.

Kad neko u Austriji ili van nje izrekne kritiku na račun vlade i homogenizacije koju ova sprovodi, odmah mu se prišije etiketa izdajnika. Proglase ga neodgovornim i nepatriotom jer, kažu, *prlja državu*. Niko da se zapita jesu li neke stvari u državi zbilja prljave, već se odmah onaj ko na prljavštinu ukaže proglasi prljavim i nepatriotom. Kao da je onaj ko govori o lošim stvarima odgovoran za njih, a ne onaj ko ih je uzrokovao. Gospodin Hajder je izjavio da bi trebalo ljude koji govore loše o Austriji i njenoj reputaciji pozvati na odgovornost. To je apsolutno nedemokratski, i upravo takve izjave razlog su sankcijama...

Tu bi mogle da se nađu sličnosti između Srbije i Austrije.

KAKO JE DOŠAO U BEOGRAD

Prošlog novembra bio sam u Beogradu da bih odabrao neke radove za izložbu koju smo u to vreme radili – ali nisam našao ništa što bi bilo interesantno. Potom sam u Insbruku video rad Milice Tomić i svideo mi se. Zanimljiv je, na visokom umetničkom nivou. U Kunsthalu smo odlučili da joj organizujemo izložbu i u Beču. Preko Milice sam se upoznao sa drugim ovdašnjim umetnicima i njihovim radovima, pa sam došao u kontakt sa raznim ljudima iz Beograda. I svi su me zvali da dođem. Zvanično, *Centar za savremenu umetnost* pozvao me je da kod njih održim predavanje, i ja sam krenuo na put.

Što se tog predavanja tiče, smatrao sam da tema treba da se odnosi na nešto što ovde trenutno nije u samom centru pažnje. *Preživljavanje umetničkih institucija u uslovima razvijenog kapitalizma* – to svakako da nije u centru zanimanja ovdašnje javnosti, u situaciji u kojoj ste. Ali problem sticanja pažnje javnosti u izmenjenom medijskom svetu je problem s kojim ćete se uskoro sigurno susresti. Takođe i s pitanjem kako očuvati umetničkim institucijama status kritičkog i umetnički priznatog činioca u društvu. Tu je i potreba razlikovanja popularnosti i populizma – na šta sam jasno ukazao. Ako vas ti problemi ne dodiruju u ovom trenutku, sigurno hoće – uskoro!

BEOGRAD

Ovo je bio za mene veoma interesantan put, interesantniji nego što bi bio recimo put u London o kome znam mnogo više nego o Beogradu. Trebalo bi češće ovde dolaziti, da bi se shvatilo vaše društvo iznutra. Mada, sve se veoma brzo menja i ne verujem da će Beograd biti isti za godinu dana. Nadam se da će promena biti nabolje – onda bih se još bolje osećao ovde.

Da skratim: zaista mi se dopao Beograd.

Pamtiću ovu posetu po dobroj umetnosti koju sam video i po interesantnim ljudima koje sam sreo.

Pamtiću hotel Mažestik i njegov enterijer koji je u stilu četrdesetih. Nadam se da će takav i ostati – u tome ima mnogo stila. Mislim da ljudi koji vode Mažestik nemaju pojma šta imaju, a to bi mogao da bude važan kapital za privlačenje stranih turista željnih nostalgčnih atmosfera starih hotela.

Pamtiću posetu memorabilijama Dragana Srđića. U njegovom stanu se može videti neverovatan broj raznorodnih predmeta – od Titovih skulptura do starih vaza – koncentrisanih kao na kakvoj buvljoj pijaci. A sve to u njegovoj spavaćoj sobi. Podsetilo me je to na čudesnu mašinu iz bajke o izgubljenim idealima i zaboravljenim vremenima. To je čaroban svet u koji sam zakoraćio.

Pamtiću i živahnu atmosferu na ulicama koja uopšte nije u skladu s ovdašnjom trenutnom socijalnom, ekonomskom i političkom situacijom. Setilo me to na priče mojih roditelja o Austriji posle Drugog svetskog rata. Ljudi su želeli da osele život, da uživaju. Trošili su više novca nego što su imali. I ovde sam video ljude koji imaju mnogo novca, a izvesno je da ga nisu zaradili legalnim radom. Video sam velika skupa kola u zemlji u kojoj se ona ne mogu zaraditi normalnim putem ni za 40 godina rada. Društveno raslojavanje se u Beogradu dobro vidi i oseća.

Veoma mi je zanimljiva turbo muzika – fenomen s kojim sam se susreo u noćnim satima. Jako je vulgarna, ali i čudna, veoma specifična. Nigde to nisam doživeo. Kao da je selo preuzelo grad. Folk muzika – to

je u osnovi, ali sa apliciranim urbanim elementima. Najčudnije je što zvuči veoma turski, muslimanski, a insistira se na određenju *srpski* ili *jugoslovenski turbo-folk*. Ljudi vole tu muziku – ona je evidentno deo kulturne scene mladih, i kao da se previđa da ne zvuči nimalo srpski. Recepcija turbo-folka je nacionalistička – a u toj muzici ima toliko elemenata muslimanskog i turskog. Ne mogu jasno da odredim značenje tog fenomena, ali je veoma interesantan.

Pažnju su mi privukle i neke vrste kuća. Ljudi koji imaju puno novca unose u grad svoj loš ukus: na vrhovima visokih zgrada niču jednospratnice ili dvospratnice koje liče na seoske kuće.

Veoma neobično: folk muzika koja je osvojila grad, na vrhu gradskih kuća seoske kuće... Selo je preuzelo grad, što je zanimljiv fenomen.